

آسیب‌شناسی ساختار مطبوعات محلی

این پژوهش توسط مهدی باباربیع و باهدف شناسایی آسیب‌های ساختار مطبوعات محلی انجام شده و آسیب‌هایی که از درون و بیرون متوجه مطبوعات محلی است و باعث کاهش سرعت شتابان مطبوعات محلی و تاثیرگذاری آن در جامعه می‌شود را بررسی کرده است. این پژوهش را پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات در سال ۱۳۹۷ منتشر کرده است.

روش تحقیق این پژوهش، کیفی از نوع پدیدارشناسی و جامعه آماری آن، فعالان باتجربه مطبوعاتی بوده‌اند. هم‌چنین جمع‌آوری اطلاعات با استفاده از مصاحبه عمیق از نوع نیمه ساختاریافته بوده که پس از تجزیه و تحلیل آن‌ها آسیب‌ها در دو دسته اصلی «آسیب‌های درونی ساختار مطبوعات محلی» و «آسیب‌های بیرونی ساختار مطبوعات محلی» دسته‌بندی شده‌اند. لذا نتایج در بعد آسیب‌های درونی، ضعف در عملکرد و تخصص مدیران و سردبیران مطبوعات محلی، ضعف در تخصص و اخلاق حرفه‌ای روزنامه‌نگاران و خبرنگاران مطبوعات محلی، ضعف در امکانات شغلی برای روزنامه‌نگاران و خبرنگاران مطبوعات محلی، پایین بودن کیفیت محتوای نشریات محلی، جذاب نبودن ظاهر و جذابیت‌های جانبی مطبوعات محلی، توزیع نامناسب مطبوعات محلی، فعالیت نامناسب متصدیان دکه‌های مطبوعاتی و نتایج در بعد آسیب‌های بیرونی عوامل اقتصادی، عوامل اجتماعی، عوامل فرهنگی، عملکرد سازمان‌های دولتی و غیردولتی و تشکلهای مطبوعاتی را نشان می‌دهد.

منظور از «تجارب فعالان مطبوعاتی از آسیب‌های ساختار مطبوعات محلی با رویکرد درونی، ضعف‌هایی است که در درون مطبوعات محلی وجود دارد که مرتبط با عواملی محسوب می‌شود که در درون مطبوعات محلی وجود دارد و باعث شده رشد چشمگیر و تأثیری که از مطبوعات محلی انتظار می‌رود به واقعیت نپیوندد.» (صفحه ۴) لازم به ذکر است که «در تحقیق پیش رو، ساختار مطبوعات با توجه به الگوی کلی سازمان‌های رسانه‌ای در نظر گرفته خواهد شد.» (صفحه ۲)

روش‌شناسی پژوهش

این پژوهش درصدد آسیب‌شناسی ساختار نشریات محلی شهر اصفهان برآمده است. روش تحقیق مورد استفاده از نوع کیفی بوده و به‌صورت مشخص از روش پدیدارشناسی استفاده شده تا به عمق تجارب فعالان عرصه رسانه در خصوص آسیب‌های نشریات محلی اصفهان پرداخته شود. (صفحه ۳)

جامعه آماری فعالان و افراد فعال در عرصه مطبوعات در شهر اصفهان محسوب می‌شوند مشارکت‌کنندگان در این پژوهش، فعالان باتجربه مطبوعاتی اعم از دانش‌آموخته دانشگاهی یا تجربی هستند که در پست‌های دولتی یا خصوصی فعالیت می‌کنند و اکنون نیز مدیرمسئول، سردبیر، صاحب‌امتیاز، خبرنگار، روزنامه‌نگار، استاد دانشگاه، منتقد، مدیر تشکلهای غیردولتی و افراد دارای پست مدیریتی سازمان خصوصی یا دولتی مطلع در خصوص

به لحاظ نحوه جمع‌آوری داده‌ها نیز باید تأکید کرد که رسیدن به اشباع نظری شاخص و سنجه اصلی درباره تعداد انجام مصاحبه بوده است. مصاحبه با اولین مشارکت‌کننده آغاز شد و تا رسیدن به حد اشباع اطلاعاتی، یعنی مصاحبه با ۱۹ نفر به پایان رسید. (صفحه ۳)

یافته‌های پژوهش

- ضعف در عملکرد و تخصص مدیران و سردبیران مطبوعات محلی: نتایج مصاحبه‌ها نشان می‌دهد که مسئله اصلی در این عرصه، نگرش صحیح است. چنانچه مدیرمسئول به نشریه، فقط نگاه تجاری داشته و هیچ چشم‌انداز فرهنگی برای آینده نشریه در نظر نداشته باشد، در این صورت، انتظار مدیرمسئول از خبرنگاران و روزنامه‌نگاران نگاه تجاری است و حداقل انتظارش تهیه اخبار دم‌دستی و تکراری از آنها خواهد بود، ولی اگر نگرش مدیر نشریه به فعالیت مطبوعاتی ممتاز بوده و هدف‌های مشخصی را به‌منظور رفع مشکلات جامعه برای خود ترسیم کرده و چشم‌انداز نشریه را مشخص نموده باشد، بی‌شک، عملکرد بسیار متفاوتی خواهد داشت و برای رسیدن به آرمان‌های از پیش تعیین‌شده تلاش می‌کند و برای منافع جامعه گام برمی‌دارد. (صفحه ۵)

- ضعف در تخصص و اخلاق حرفه‌ای روزنامه‌نگاران و خبرنگاران مطبوعات محلی: کلید واژه‌های اصلی مورد استفاده در مصاحبه‌ها، توجه‌ها را به چند نکته جلب می‌نماید. نکته اول لزوم آموزش‌های حرفه‌ای به‌صورت مستمر است. چیزی که به نظر می‌رسد در سطح شهرستان‌ها و رسانه‌های محلی کمتر مورد توجه قرار گرفته است. نکته دوم و آسیب دیگری که ایشان بر آن تأکید می‌کنند، نداشتن تخصص حرفه‌ای روزنامه‌نگاری و خبرنگاری است که خبرنگار حرفه‌ای کمتر در نشریات محلی فعالیت می‌کند و به‌محض قوی شدن در حوزه رسانه به یک خبرگزاری یا نشریه سراسری کوچ می‌کند با این استدلال که نشریه محلی نمی‌تواند او را به‌خوبی حمایت کند یا با این کار به دنبال ارتقا علمی و تخصصی خود است. (صفحه ۷)

سومین موضوع و آسیب مطروحه، کسانی هستند که بدون هیچ معیار مشخص و آموزشی وارد مطبوعات می‌شوند و در حین فعالیت نیز کمتر کیفیت مطالب نشریه را مدنظر قرار می‌دهند و چه‌بسا با رشته‌های تحصیلی نامرتب و بدون تخصص به عرصه مطبوعات قدم می‌گذارند. (صفحه ۷)

- ضعف در امکانات شغلی و رفاهی برای روزنامه‌نگاران و خبرنگاران مطبوعات محلی برای کم کردن دغدغه فعال رسانه‌ای و جلوگیری از فساد شغلی باید امکانات شغلی روزنامه‌نگار و خبرنگار مهیا باشد. این امکانات هم شامل امنیت شغلی برای روزنامه‌نگاران و خبرنگاران و هم تجهیزات کاری آنهاست. (صفحه ۸)

- پایین بودن کیفیت محتوای نشریات محلی: با توجه به مصاحبه‌هایی که نگارنده انجام داد، بیشتر مصاحبه‌شوندگان ضعیف بودن محتوای مطبوعات محلی را جدی‌ترین آسیب می‌دانستند و ۲۶ آسیب را در این بخش عنوان کردند. (صفحه ۹)

طبق یافته‌های مطروحه در پژوهش مهم‌ترین نقدها در این بخش عبارت‌اند از:

«بیشتر نشریات محلی، سرمقاله یا سرمقاله قوی و تأثیرگذار ندارند. بیشتر مصاحبه‌ها و گزارش‌ها عمقی، چالش‌برانگیز و جذاب نیستند و مخاطب را جذب نمی‌کنند. اغلب مصاحبه‌ها و گزارش‌ها به‌صورت تمجید و

تعریف از روابط عمومی‌ها هستند و از زندگی جاری مردم و مشکلات آنها خبری نیست. غالب تیتراها طولانی هستند و لید، مخاطب را برای خواندن متن جذب نمی‌کند. بیشتر مطالب و مقالات، به صورت مفصل نویسی است و مطالب کلیدی و کوتاه کمتر دیده می‌شود.» (صفحه ۹)

- جذاب نبودن ظاهر و جذابیت‌های جانبی مطبوعات محلی: نشریه قبل از اینکه یک محصول فرهنگی خواندنی تلقی شود، باید دیدنی باشد، اما ایرادی که نشریات محلی دارند، این است که بیشتر مطبوعات محلی دیدنی نیستند و گرافیک خوبی ندارند؛ چون فاقد سواد بصری هستند. (صفحه ۱۱)

- توزیع نامناسب مطبوعات محلی: کمبود اماکن عرضه مطبوعات محلی و توزیع دیر هنگام صبحگاهی دو ضعف جدی در نحوه توزیع مطبوعات محلی بر اساس نتایج مصاحبه‌ها محسوب می‌شوند.

- فعالیت نامناسب متصدیان دکه‌های مطبوعاتی: دکه‌های مطبوعاتی استقبال خوبی از فروش مطبوعات محلی نمی‌کنند؛ چون به نظر آنها مطبوعات محلی نسبت به نشریات سراسر، فروش کمتری دارند و سود زیادی برای آنها به دنبال نخواهد داشت؛ به همین دلیل، مطبوعات محلی را در معرض دید مخاطبان قرار نمی‌دهند، مگر آنکه مخاطب سراغ نشریه خاصی را بگیرد. (صفحه ۱۱)

آسیب شناسی مطبوعات محلی با رویکرد بیرونی و ساختاری یعنی توجه به «ضعف‌هایی که بیرون از مطبوعات محلی وجود دارد، ولی تأثیر خود را بر رشد یا عدم رشد مطبوعات محلی می‌گذارد. بعضی از عوامل لاجرم در اختیار مطبوعات محلی نیست و دستگاه‌های دولتی و غیردولتی کشور و استان و همچنین جامعه و فرهنگ مردم بر این مسئله تأثیرگذارند.» (صفحه ۱۲)

مهم‌ترین یافته‌ها

عوامل اقتصادی

آگهی‌های دولتی: دیدگاه فعالان عرصه مطبوعات و رسانه در این حوزه متفاوت و متناقض است. برخی از آگهی‌ها به عنوان یک بیماری و اعتیاد یاد می‌کنند که «اگرچه کمک به اقتصاد مطبوعات است، ولی به دلیل وابستگی ای که به وجود می‌آورد، به عنوان یک آسیب از آن یاد می‌نمایند.» (صفحه ۱۲) در مقابل «بعضی از مصاحبه‌شوندگان آگهی را حق قانونی مطبوعات محلی می‌دانند.» (صفحه ۱۳)

آگهی‌های خصوصی: چون شمار نشریات محلی بسیار پایین است، آگهی‌دهنده شرکت خصوصی اعتقاد دارد، آگهی در نشریات محلی به صورت وسیع توسط مخاطبان دیده نمی‌شود. (صفحه ۱۳)

بالا بودن هزینه‌های مطبوعات محلی: نشریه به عنوان یک جنس گران‌قیمت تلقی می‌شود که هزینه‌های زیادی به‌غیر از آماده‌سازی، تایپ و طراحی مطالب دارد. گاهی به دلیل مشکلات اقتصادی و هزینه‌های بالا، مطبوعات محلی چاپ منظم ندارند و به همین علت بعضی از مخاطبان خود را از دست می‌دهند. (صفحه ۱۳)

وابستگی اقتصاد مطبوعات محلی به دولت: هم‌اکنون بعضی از مطبوعات از لحاظ اقتصادی مانند آگهی دولتی و یارانه کاغذ به دولت وابسته‌اند و این در صورتی است که کمک دولت به مطبوعات محدود و اندک است. (صفحه ۱۴)

نبود بازاریاب حرفه‌ای در مطبوعات محلی: بیشتر نشریات محلی برای جذب آگهی‌های خصوصی بازاریاب حرفه‌ای ندارند. (صفحه ۱۴)

فقدان زیرساخت‌های اقتصادی: بی‌میلی بخش خصوصی به سرمایه‌گذاری در مطبوعات و ناکافی بودن منابع اقتصادی و گردش پایین سرمایه در بیشتر نشریات محلی در کنار فقدان تبلیغات محیطی از مطبوعات محلی برای بالا بردن مخاطب در سطح شهر، سبب بروز مشکلات جدی در حوزه زیرساخت‌های اقتصادی مطبوعات محلی شده است. (صفحه ۱۴)

عوامل اجتماعی

نقص در درج اطلاعات دقیق و به‌روز: مصاحبه‌شوندگان در این بخش به خودسانسوری اشاره دارند. به اعتقاد ایشان در مرحله خودسانسوری فرد آزادی فکر و شیوه اندیشیدن خود را تحت‌الشعاع قرار می‌دهد و نمی‌تواند به‌طور دقیق و مناسب به آنچه رسالت شغلی‌اش برای تجزیه و تحلیل مسائل است، به‌درستی پاسخ دهد. (صفحه ۱۵)

وابسته نبودن مردم به مطبوعات: چون حرف دل مردم و مشکلات آنها کمتر در مطبوعات دیده می‌شود، مطبوعات به‌عنوان مرجع افکار عمومی مردم به شمار نمی‌آیند. (صفحه ۱۵)

بی‌توجهی مطبوعات به نیازهای مخاطبان: اغلب مطبوعات محلی به ذائقه‌های مخاطب توجه ندارند. همچنین پیگیر خواسته‌های مردم از مسئولان نیستند و بیشتر به دنبال چاپ اخبار روابط عمومی‌های ادارات هستند. (صفحه ۱۵)

فقدان زیرساخت‌های اجتماعی: مدیران مطبوعات محلی، مشاور مطبوعاتی در زمینه‌های مختلف ندارند. صنف‌های قوی و فعال وابسته به مطبوعات نظیر صحافی، توزیع‌کننده، بازاریاب و کاغذ فروش مطبوعاتی در استان فعالیت ندارند. همچنین نخبگان جامعه از نشریات محلی استفاده نمی‌کنند. مشکل دیگر، ورود انسان‌های اقتصادی به‌عنوان تاجر مطبوعاتی به عرصه مطبوعات برای اعتباربخشی و بزرگ‌تر شدن خودشان و رسیدن به اهداف و منافع صرف اقتصادی یا اجتماعی است. (صفحه ۱۶)

فقدان زیرساخت‌های فیزیکی: نبود چاپخانه رول در بعضی استان‌ها، تعداد اندک دهکده‌های مطبوعاتی و توزیع نامتناسب آنها در مناطق مختلف شهری، فقدان کتابخانه تخصصی در حوزه رسانه، نبود مراکز رایگان خوانی مطبوعات در سطح شهر، فقدان مکان مستقل برای دفتر اکثر نشریات محلی و درنهایت ضعف‌های حقوقی و قانونی درباره تعریف مطبوعات محلی و الزامات در این حوزه که منجر به برخورد سلیقه‌ای می‌شود، مهم‌ترین آسیب‌ها در این بخش محسوب می‌شوند. (صفحه ۱۷)

عوامل فرهنگی

فقدان زیرساخت‌های فرهنگی: مصاحبه‌شوندگان اعلام کردند، فرهنگ‌سازی در خصوص تفاوت‌های رسانه‌های مجازی و رسانه‌های مکتوب انجام نشده است. فضای مجازی نیاز لحظه‌ای مخاطب و مکتوبات، نیاز دائمی را برطرف می‌کنند. اگرچه فضای مجازی اطلاعات دقیق و عمیق به مخاطبان نمی‌دهد، ولی مخاطبان زمان زیادی را صرف فضای مجازی می‌کنند و از فرهنگ مکتوب غافل هستند. (صفحه ۱۸)

فرهنگ مطالعه: سطح مطالعه جامعه از مکتوباتی نظیر کتاب و مطبوعات بسیار پایین است. (صفحه ۱۸)

عملکرد سازمان‌های دولتی و غیردولتی و تشکل‌های مطبوعاتی

عملکرد ضعیف سازمان‌های دولتی و غیردولتی: بر اساس نظر مصاحبه‌شوندگان، روابط عمومی‌های ادارات ناخواسته به شبه خبرنگاران بها می‌دهند. چون با نوشتن یک مطلب نقادانه ممکن است منافع یک سازمان در خطر قرار گیرد؛ از این‌رو، نشریه را با روش‌های مختلف تحت فشار می‌گذارند. همچنین نشریات محلی در مقایسه با نشریات سراسری از طرف بعضی از مسئولان شهر جدی گرفته نمی‌شوند. بعضی از مسئولان رسانه‌های محلی را که پیگیر مطالبات و مشکلات مردم هستند، به‌عنوان مزاحم نگاه می‌کنند. (صفحه ۱۹) همچنین در حوزه آگهی و حمایت اقتصادی، ادارات شهری و استانی، نگاه حمایتی مادی و معنوی از نشریات استان را در سرفصل‌های فعالیت خود ندارند. (صفحه ۲۰)

بی‌توجهی به نکات ضروری هنگام اعطای مجوز توسط وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی هنگام اعطای مجوز نشریه، میزان توانمندی و تسلط شخص به‌روزنامه‌نگاری و همچنین توانمندی مالی مدیرمسئول را دقیق بررسی نمی‌کند. (صفحه ۲۰)

فقدان حمایت معنوی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی: بر اساس نظر مصاحبه‌شوندگان، بهتر است نماینده اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان به‌عنوان پدر معنوی نشریات در جلسات دادگاه مطبوعات حضور داشته باشد و از نشریه‌ای که نقد منصفانه می‌کند و همچنین از خبرنگار صادقی که برای منافع جامعه، خود را به خطر می‌اندازد، حمایت نماید. (صفحه ۲۱)

ارتباط نداشتن مطبوعات با اشخاص حقیقی و حقوقی مرتبط: در این‌باره مصاحبه‌شوندگان بر عدم ارتباط میان نشریات محلی با دانشگاه و مؤسسات علمی از یک‌سو و فقدان تعامل جدی و قوی با صداوسیما مراکز استان‌ها از سوی دیگر تأکید می‌کنند. همچنین «در سطوح استانی نیز ارتباط بین دست‌اندرکاران نشریات محلی اعم از روزنامه‌نگار، خبرنگار، صفحه‌آرا و مدیرمسئول با نشریات سراسر فعال تهرانی یا نشریات محلی قوی دیگر استان‌ها بسیار ضعیف است.» (صفحه ۲۱)

عملکرد تشکل‌های مطبوعاتی: مصاحبه‌شوندگان معتقد هستند، تشکل‌های مرتبط با مطبوعات از قبیل خانه مطبوعات و انجمن صنفی روزنامه‌نگاران، برنامه‌ریزی منسجم و مؤثری برای بالا بردن کیفیت مطبوعات محلی ندارند. همچنین هم‌اکنون تشکل‌های مطبوعاتی صاحب هیچ ابزار و اختیاری نیستند؛ از این‌رو، اصحاب مطبوعات هیچ دلیلی برای عضویت در تشکل‌ها ندارند. (صفحه ۲۲)

تداخل فعالیت با دیگر مراکز: طبق اظهار نظر مصاحبه‌شوندگان، فعالیت پررنگ نمایندگان نشریات سراسر باعث کم‌رنگ‌تر شدن فعالیت مطبوعات محلی شده است. به‌عنوان نمونه در بعضی موارد نمایندگی نشریات سراسر، آگهی‌های نشریات محلی را جذب می‌کنند. (صفحه ۲۲)